

УДК 378:001.895

ТРАЕКТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

©Штефан Л.В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора:

Штефан Людмила Володимирівна: ORCID:00000-0002-9910-5499, lvlshtefan@gmail.com;
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики професійного навчання,
Українська інженерно-педагогічна академія, вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна

У статті наведено методологічні підходи до формування інноваційної компетентності майбутнього педагога. Головною тезою їх є висновок щодо необхідності формування інноваційної компетентності на базі творчої. Відправною точкою цього процесу виступає необхідність підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ. Лише спільна робота усього педагогічного колективу ВНЗ на засадах активізації творчої та інноваційної компетенцій, які слід у першу чергу сформувати у них, зможе запустити механізм формування інноваційної компетентності в майбутніх педагогів. Розглянуто специфіку кожної з цих компетентностей через визначення продукту діяльності, рушійної сили, необхідних компетенцій та етапів реалізації. Розроблено модель траєкторії формування інноваційної компетентності майбутнього педагога в межах навчального процесу, яка включає шість стадій. Кожна стадія конкретизується через тип педагога та його відповідний досвід. Перша, друга та третя стадії конкретизують підходи до формування творчої компетентності, четверта, п'ята та шоста – інноваційної. Подальші дослідження будуть спрямовані на змістовне наповнення стадій запропонованої моделі.

Ключові слова: майбутній педагог, модель, стадія, інноваційна компетентність, творча компетентність, тип педагога, досвід.

Штефан Л.В. «Траектория формирования инновационной компетентности современного педагога»

В статье приведены методологические подходы по формированию инновационной компетентности будущего педагога. Главным тезисом их есть вывод по необходимости формирования инновационной компетентности на базе творческой. Отправной точкой этого процесса выступает необходимость повышения квалификации преподавателей ВУЗов. Лишь совместимая работа всего педагогического коллектива высшего учебного заведения на основе активизации творческой и инновационной компетенций, которые следует в первую очередь сформировать у них, сможет запустить механизм формирования инновационной компетентности у будущих педагогов. Рассмотрена специфика каждой из этих компетентностей через определение продукта деятельности, движущей силы, необходимых компетенций и этапов реализации. Разработана модель траектории формирования инновационной компетентности будущего педагога в учебном процессе, которая включает шесть стадий. Каждой стадии отвечает тип педагога и его соответствующий опыт. Первая, вторая и третья стадии конкретизируют подходы до формирования творческой компетентности, четвертая, пятая и шестая – инновационной. Дальнейшие исследования будут направлены на содержательное наполнение стадий предложенной модели.

Ключевые слова: будущий педагог, модель, стадия, инновационная компетентность, творческая компетентность, тип педагога, опыт.

Shtefan L. «Trajectory of forming of innovative competence of future teacher»

In the article methodological approaches are resulted to the innovative competence forming of future teacher. According to the main thesis there is a conclusion in the relation to the necessity of the innovative competence forming on the creative base. The necessity of the in-plant of teachers of higher educational institution training comes forward the starting point of this process. Only compatible work of the pedagogical collective hangs on the activation principles of the creative and innovative jurisdictions which they are formed in the first place and will be able to start the mechanism of the innovative competence formation of future teachers. Each of these competence is considered through the product determination of this activity, the motive force, necessary jurisdictions and the implementation phases. The model of trajectory of the innovative competence forming of future teacher is developed within the educational process limits which includes six stages. Every stage is specified through the teacher type and own proper experience. The first, the second and the third stages are specified on the approaches of the creative competence forming, the fourth, the fifth and the sixth are innovative ones. Further research will be focused on the content of the stages of the proposed model.

Keywords: future teacher, model, stage, innovative competence, creative competence, the type of teacher, experience.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови призвели до кардинальних змін у професійній підготовці сучасних педагогічних кадрів. Генеральним напрямом став відхід від традиційних ЗУН-івських підходів та перехід до компетентнісних засад у педагогічній професійній освіті через пошук принципово нової методології організації її змістовної та процесуальної сторін. Проведений аналіз теорії та практики формування інноваційної компетентності сучасних педагогів виявив недостатню увагу науковців до цієї проблеми. Таким чином, виникла суперечність між необхідністю переведення педагогічної освіти на компетентнісну основу в умовах інноватизації суспільних процесів та станом розробки методологічних підходів до вирішення цього завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади компетентності як педагогічного феномена розглядали такі вчені, як: В. Байденко, О. Богданова, Н. Веселовська, І. Зарубінська, І. Зимня, Г. Селевко та інші. У колі нашої уваги перебували питання визначення суті професійної компетентності спеціаліста взагалі (В. Аніщенко, В. Введенський, А. Дорофєєв, Е. Зеєр, В. Лалетін, О. Романовський, І. Столбова, А. Такшинов, Е. Чуб, В. Ягупов та інші) та формування інноваційної компетентності педагогів зокрема (І. Дичківська, О. Ігнатович, В. Урський). При цьому було з'ясовано, що методологічні підходи щодо формування в останніх інноваційної компетентності у процесі професійної підготовки виявились найменш дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення методологічних підходів до формування інноваційної компетентності сучасного педагога у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Питання компетентнісного підходу активно вивчається світовою науковою спільнотою, починаючи з 60-х років минулого століття. Саме з цього часу науковцями ведеться пошук ефективних шляхів втілення його основ у практику підготовки фахівців взагалі та педагогічних кадрів зокрема. Як слушно наголошує Н. Король, перехід до компетентнісного підходу «означає переорієнтацію з процесу на результат у діяльнісному вимірі, у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях» [4, с. 126 – 127].

Серед розмаїття видів компетентностей спеціаліста (методологічна, професійна, комунікативна, управлінська, технологічна, прогностична, етична, проєктивна та інші)

увага нашого дослідження концентрувалась на інноваційній компетентності педагога як такій, що найбільш відповідає реаліям сьогодення і значною мірою визначає якість його професійної підготовки.

Є незаперечним той факт, що розробка стандартів на компетентнісній основі повинна бути тісно поєднана з якісним результатом професійної підготовки педагога, одним із показників якої виступає інноваційна компетентність. Тож стає нагальною необхідність вирішення шляхів щодо її формування в цих фахівців у процесі професійної підготовки. Позиція автора статті ґрунтується на необхідності розробки траєкторії формування інноваційної компетентності як ланцюга, що базується на творчій компетентності і є її логічним продовженням. Аргументом до таких висновків може слугувати визначення самого поняття «інновація», яке розглядається як кінцевий результат творчої діяльності у вигляді нової чи вдосконаленої продукції, нового чи вдосконаленого технологічного процесу. На прямий зв'язок творчого та інноваційного компонентів вказує і В. Урський, підкреслюючи, що інноваційна діяльність передбачає вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво нового в педагогічній практиці, що спрямоване на формування творчої особистості [5]. Такий підхід співпадає з висновками А. Шопіної, яка на основі глибокого аналізу різних підходів науковців робить обґрунтований висновок, що творчість педагога – це діяльність, яка породжує щось нове на основі реорганізації наявного досвіду. Результатом її є введення в педагогічний процес інновацій [6, с. 477].

Таким чином, творчий компонент у діяльності майбутнього педагога в більшій мірі проявляється на стадії виникнення чогось нового на рівні оригінальних ідей (що відповідає сутності поняття «творчість»), а інноваційний – формується на його основі та передбачає перетворення найбільш ефективної ідеї в певний педагогічний продукт.

Конкретизуємо специфіку творчої та інноваційної компетентностей майбутнього педагога з тим, щоб довести їх логічний зв'язок та взаємозалежність (табл. 1). Перш ніж перейти до цієї роботи, визначимось із термінологічною базою, необхідною для проведення подальшого дослідження. Як показав аналіз літературних джерел, значні проблеми виникають у фахівців із приводу визначення співвідношення між поняттями «компетентність» та «компетенція». Аналіз наукових робіт дозволив зробити висновок, що компетентність визначає можливості людини щодо виконання певної діяльності та розглядається як інтегральна характеристика, що розпадається на спектр окремих компетенцій. Компетенції ж розглядаються як здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність [3, с. 25]. Таким чином, можна стверджувати, що в компетенціях компетентність деталізується та конкретизується. Отже, категорії «компетенція» та «компетентність» співвідносяться між собою як загальне та часткове. Тож будь-яка компетентність є результатом інтеграції окремих компетенцій, кожна з яких відзеркалює певну грань компетентності.

Таблиця 1

Специфіка творчої та інноваційної компетентностей майбутнього педагога

Елемент порівняння	Творча компетентність педагога	Інноваційна компетентність педагога
1	2	3
Продукт діяльності	Нова оригінальна ідея або задум	Нововведення у педагогічну практику у вигляді конкретного продукту (технології, методу, методики, нового засобу навчання тощо)
Рушійна сила	Необхідність вирішення протиріччя між існуючим та бажаним станом проблеми у певній предметній області.	Необхідність вирішення протиріччя між існуванням творчої ідеї щодо удосконалення педагогічної діяльності та недостатньою розвиненістю інноваційної компетентності
Необхідні компетенції	Здатність до пошуку причинно-наслідкових зв'язків; здатність виявляти суперечності у певній предметній області; здатність виявляти проблему на підставі суперечності; здатність формулювати задачі по вирішенню проблеми; здатність застосовувати накопичені знання та уміння у нетрадиційних ситуаціях; здатність продукувати творчі ідеї.	Здатність до аналізу педагогічного процесу з метою втілення творчих ідей; здатність до моделювання професійної діяльності фахівця, здатність до проектування інноваційних технологій (ділові ігри, тренінги, кейс-технології тощо); здатність до реалізації на практиці контекстного навчання; здатність до дослідження результатів інноваційної діяльності; здатність до педагогічної рефлексії за результатами втілення інновацій.
Етапи реалізації	Включає такі етапи, як визначення суперечності, формулювання проблеми, виникнення задуму щодо її вирішення, опрацювання його на рівні ідеї, формування гіпотези, пошук шляхів її реалізації у певній предметній області.	Включає такі етапи, як пошук шляхів застосування творчої ідеї; втілення ідеї у педагогічну новачку (новий засіб, технологію, методику тощо), введення останньої у навчальний процес, дослідження результатів інноваційної діяльності та проведення рефлексії.

Сформована на протязі перших трьох років навчання творча компетентність стає підґрунтям для формування інноваційної компетентності. Спираючись на творче мислення, майбутній педагог зможе чітко виявляти проблеми в педагогічній діяльності, продукувати творчі ідеї для їх вирішення та переводити їх в інноваційний педагогічний продукт. Результати втілення педагогічної інновації в практичну площину контролюватимуться та коригуватимуться по каналу зворотного зв'язку через регулярну рефлексивну діяльність.

Запропонований підхід щодо необхідності формування інноваційної компетентності на підставі творчої збігається з висновками О. Ігнатович [2, с. 236 – 237], яка розглядає функціонування інноваційного механізму через два діалектично пов'язаних етапи діяльності:

- перший етап характеризується рухом думки в напрямі створення і пізнання сенсу нового знання;
- другий етап (інструментальний) спрямований на створення прототипу інновації у вигляді певної педагогічної технології.

Для уточнення та деталізації траєкторії формування інноваційної компетентності майбутнього педагога звернемось до напрацювань В. Богіна [1], заснованих на схемах

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

мислєдїяльностї Г. Щєдровицького. Виходячи з них, уявимо досвїд майбутнього педагога, необхідний для формування творчої компетентностї, таким, що умовно складається з трьох своєрїдних просторів:

- простір, в якому розташовано досвїд предметно-практичної діяльностї майбутнього педагога (як власної, так і інших викладачів);
- простір, у якому знаходиться досвїд майбутнього педагога, який він накопичив, у результатї мовної діяльностї, сприймаючи рїзний текстовий матерїал при вирїшеннї творчих завдань;
- простір, в якому розташовано досвїд, який вїдтворює ідеї, абстракції, сутностї творчого характеру, які майбутній педагог сприйняв та засвоїв або виробив самостїйно.

Беручи до уваги суть запропонованих просторів, В. Богїн робить висновок щодо того, що індивїд вїдповїдно до них, може бути дїючим, сприймаючим або творчим [1].

Виходячи з припущєння, що творча та інноваційна компетентностї пов'язанї мїж собою, доповнюють одна одну і мають спїльну мету, екстраполюємо цей пїдхїд і на інноваційну компетентностї, зважаючи на те, що за нашими попереднїми висновками творча компетентностї є базою для інноваційної. Результатом проведеної роботи стала розробка траєкторїї формування інноваційної компетентностї майбутнього педагога в межах навчального через визначення типу педагога та досвїду його діяльностї (рис. 2).

Стадія реалїзації компетентностї	Тип майбутнього педагога	Досвїд педагога
Творча компетентностї		
Стадія 1	Творчо дїючий через наслїдування (1 курс)	Досвїд, сформований через наслїдування творчих ідей викладачів та студентів
Стадія 2	Сприймаючий творчі ідеї через знакову інформацію (2 курс)	Досвїд, накопичений через вивчення знакової інформації (перїодичних видань, монографїй тощо) щодо застосування творчих ідей у педагогічній діяльностї
Стадія 3	Творчо мислячий (3 курс)	Досвїд власних ідей, абстракцій, сутностей творчого характеру
Інноваційна компетентностї		
Стадія 4	Інноваційно дїючий через наслїдування (4 курс)	Досвїд, сформований через наслїдування інноваційних пїдходів (методів, технологїй) інших викладачів
Стадія 5	Сприймаючий інноваційні ідеї через знакову інформацію (1 семестр 5 курсу)	Досвїд, отриманий через вивчення знакової діяльностї в галузі педагогічної інноватики
Стадія 6	Інноваційно мислячий (2 семестр 5 курсу)	Досвїд власних ідей, абстракцій, сутностей інноваційного характеру

Рис. 2.4. Модель траєкторїї формування інноваційної компетентностї майбутнього педагога в навчальному процесї

Як варіант, розглянемо підготовку майбутнього педагога, який послідовно проходить усі стадії запропонованої моделі. Перебуваючи на першій стадії, студент накопичує арсенал творчих засобів через спостереження за творчою діяльністю викладачів та інших студентів під час вирішення творчих завдань при вивченні навчальних дисциплін. Такий тип фахівця ми відносимо до творчо діючого через наслідування.

Пізніше, визначаючи шляхом рефлексії те, що цього досвіду недостатньо, майбутній педагог починає цікавитись напрацюваннями у цьому напрямі в більш широкому діапазоні, наприклад, через вивчення відповідної літератури, Інтернет-ресурсів, участі в наукових заходах (конференціях, круглих столах тощо). Це дозволяє йому перейти на другу стадію, що суттєво впливає на зростання його творчого потенціалу. Майбутні педагоги такого типу віднесені нами до таких, що сприймають творчі ідеї через вивчення знакової інформації. У кінцевому результаті у фахівця виробляється свій стиль творчого мислення як найвища стадія творчої діяльності. Цей тип педагога ми віднесли до творчо мислячого. Результатом діяльності на рівні реалізації творчої компетентності виступає творча ідея.

У подальшому творча ідея стає підставою для реалізації інноваційної компетентності майбутнього педагога. Так, перебуваючи на четвертій стадії, він користується технікою наслідування і використовує свій досвід, який сформувався через спостереження за інноваційною діяльністю інших викладачів та узагальнення власної роботи інноваційного характеру. Спираючись на це підґрунтя, майбутній педагог уводить інновації у навчально-виховний процес під час педагогічних практик, які складають основу практичної підготовки на останніх курсах навчання. Такий тип педагога ми відносимо до інноваційно діючого через наслідування.

Рефлексуючи, фахівець робить висновок щодо недостатності такого досвіду і починає розширювати його шляхом ретельного вивчення знакової інформації (літературних першоджерел, відеоінформації, участі у конференціях, круглих столах тощо). Таким чином, накопичується банк інновацій, базуючись на якому, вносяться корективи у власну педагогічну діяльність під час педпрактик. Тепер та ж творча ідея вирішується вже на більш високому рівні, який відповідає п'ятій стадії нашої моделі. Такий тип педагога ми відносимо до активно сприймаючого інноваційні ідеї через вивчення знакової інформації. Найвищого рівня досягає той спеціаліст, досвід якого перебуває на шостій стадії. У цьому випадку високий інноваційний потенціал позначається на рівні сформованості інноваційної компетентності. Саме цим студентам у подальшому під час професійної діяльності належатиме роль локомотива у процесах інноватизації педагогічного процесу. Це та вершина, до якої повинні прагнути майбутні педагоги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведена робота дозволила обґрунтувати траєкторію формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів. Відправною точкою цього процесу виступає необхідність підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ. Лише спільна робота усього педагогічного колективу ВНЗ на засадах активізації творчої та інноваційної компетенцій, які слід у першу чергу сформувати в них, зможе запустити механізм формування інноваційної компетентності в майбутніх педагогів. Запропоновано модель траєкторії формування інноваційної компетентності майбутнього педагога в межах навчального процесу, яка реалізує шість стадій. При цьому перші три стадії мають за мету формування творчої компетентності як базової основи для формування інноваційної компетентності майбутніх педагогів. Подальші дослідження будуть спрямовані на змістовне наповнення стадій запропонованої моделі.

Список використаних джерел

1. Богин В. Г. Обучение рефлексии как способ формирования творческой личности [Електронний ресурс] / В. Г. Богин. – Режим доступа : http://www.school-1.ru/articles/obuchenie_refleksii_kak_sposob.htm.
2. Ігнатович О. М. Фахова інноваційна культура педагогічних працівників: психологічні механізми / О. М. Ігнатович // Проблеми сучасної психології : [зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України /

за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 7. – С. 229-239.

3. Зеер Е. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Е. Зеер, Е. Сыманюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С.23-30.

4. Король Н. І. Компетентнісно-орієнтований підхід як інноваційна стратегія в освітньому середовищі України в контексті Болонського процесу / Н. І. Король // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 5–7 березня 2009 р. – Ч. 1. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2009. – С. 124-127.

5. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : [метод. посіб.] / В. І. Уруський. – Тернопіль : ТОКІППО, 2005. – 96 с.

6. Шопіна А. В. Педагогічна діяльність як творчий процес / А. В. Шопіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : [зб. наук. праць / редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 54. – С. 475-478.

References

1. Bogin, VG 1993, *Obuchenie refleksii kak sposob formirovaniya tvorcheskoj lichnosti*, Moskva, <http://www.school-1.ru/articles/obuchenie_refleksii_kak_sposob.htm>.

2. Ihnatovych, OM 2010, 'Fakhova innovatsiyna kultura pedahohichnykh pratsivnykiv: psykholohichni mekhanizmy', *Problemy suchasnoyi psykholohiyi*, zbirnyk naukovykh prats Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho unistyutu imeni I Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi imeni H Kostyuka APN Ukrayiny, Aksioma, Kamyanets-Podilskyy, iss. 7, pp. 229-239.

3. Zeer, E & Symanjuk, E 2005, 'Kompetentnostnyj podhod k modernizacii professionalnogo obrazovaniya', *Vysshee obrazovanie v Rossii*, no.4, pp. 23–30.

4. Korol, NI 2009, 'Kompetentnisno-oriyentovanyu pidkhid yak innovatsiyna stratehiya v osvitnomu seredovyshchi Ukrayiny v konteksti Bolonskoho protsesu', *Rozvytok mizhnarodnoho spivrobotnytstva v haluzi osvity u konteksti Bolonskoho protsesu*, materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, RVNZ Krymskyy humanitarnyy universytet, Yalta, 5–7 bereznya 2009 roku, part 1, pp. 124–127.

5. Uruskyu, VI 2005, *Formuvannya hotovnosti vchyteliv do innovatsiynoyi diyalnosti*, TOKIPPO, Ternopil.

6. Shopina, AV 2009, 'Pedahohichna diyalnist yak tvorchyu protses', *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitniy shkolakh*, Zaporizhzhya, iss. 54, pp. 475–478.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2016р.